

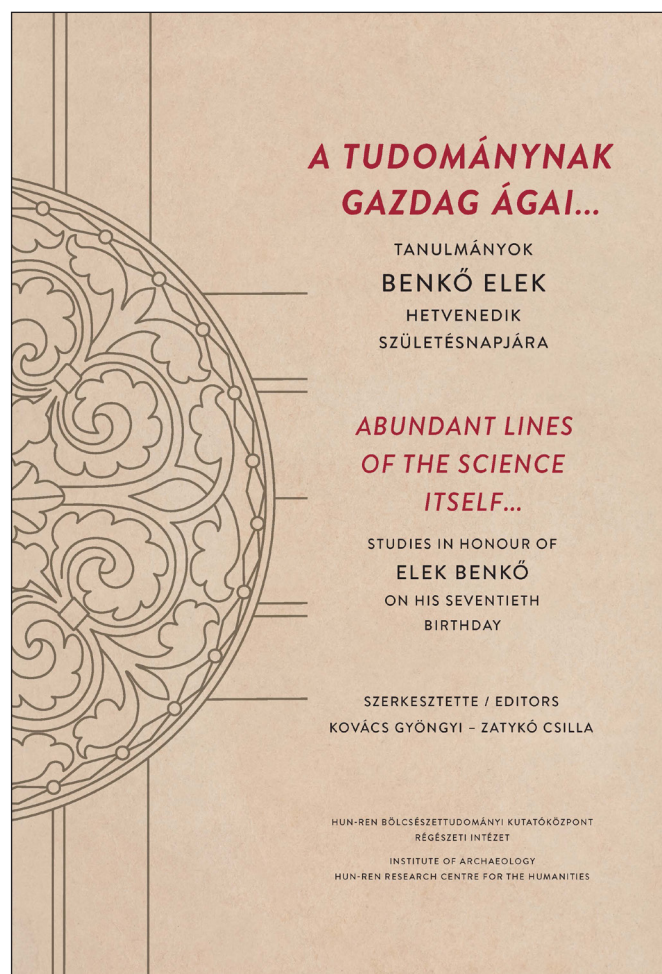
A MAGYARORSZÁGI KÖZÉPKORI RÉGÉSZET EGY ÚJ ÖSSZEFOGLALÁSA, AVAGY GONDOLATOK EGY BENKŐ ELEK TISZTELETÉRE MEGJELENT TANULMÁNYKÖTET KAPCSÁN

LASZLOVSZKY JÓZSEF¹

Magyar Régészet 15. évf. (2026) 2. szám, pp. 41–46.

Az ünnepi tanulmánykötetek – Festschriften – különleges helyet foglalnak el a tudományos könyvkiadásban belül. Egy-egy szakma nagyra becsült, jelentős életműve miatt is elismert képviselőit szokták megajándékozni, gyakran meglepni egy ilyen kiadvánnyal, amelyben a pályatársak, tanítványok, munkatársak tisztelik meg az ünnepeltet, vagy egy személyes hangú írással vagy még inkább egy tudományos közléssel. Így az itt leírt gondolatok, a kötetbemutatás sem szakadhat el ettől a tematikától, és éppen ezért a cikkek rövid ismertetése mindig reflektál arra is, hogy a témák miként utalnak vissza az ünnepelt munkásságára. Ennek az írásnak azonban van egy másik célja is. Választ keres arra a kérdésre, hogy a különféle kiadványok (akár ünnepi tanulmányok is) miként jelenthetik a hazai középkori régészet időről-időre megjelenő összefoglalásait.

A *Festschrift* íratlan szabályai közé tartozik, hogy a tudományos írás lehetőleg kapcsolódjon az ünnepelt személyéhez, annak munkásságához. Magyarországon a II. világháború után teljesen eltűnt ez a műfaj, az 1980-as évekig szinte nem is jelenhetett meg ilyen kötet a régészet vagy a történettudomány területén. A teljesen államilag kontrollált könyvkiadás irányítói szerint nem volt helye olyan köteteknek, amelyek egy kutató iránti megbecsülés miatt jöttek létre. Legfeljebb szakmai folyóiratok egy-egy számát vagy kötetét ajánlották a szerkesztők ünnepi tanulmányok gyűjteményeként, de ez sem volt igazán gyakori. Egyetlen kivételtől beszélhetünk: 1984-ben Mályusz Elemért, a magyar történészek doyenjét tisztelték meg jeles kutatók egy olyan kötettel, amelynek sok tanulmánya ma is alapmunkának számít (H. BALÁZS, FÜGEDI & MAK-SAY 1984). Ezt követően viszont sorra jelentek meg ünnepi tanulmánykötetek. Az ünnepeltet gyakran már jóval fiatalabban is megkapták ezt az ajándékot, ami gyakran a minőség rovására is ment. Sok esetben felmerült az a kritika is ezekkel a kiadványokkal kapcsolatban, hogy olyan tanulmányok is kiadásra kerül-

A tudománynak gazdag ágai... Tanulmányok Benkő Elek hetvenedik születésnapjára

(Abundant Lines of the Science itself... Studies in Honour of Elek Benkő on his Seventieth Birthday).

*Szerkesztette / editors Kovács Gyöngyi – Zatykó Csilla.
HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti
Intézet MTA Kiváló Kutatóhely*

*(Institute of Archaeology, HUN-REN Research Centre
for the Humanities MTA Centre of Excellence)
Budapest, 2024.*

*468 oldal, fekete-fehér és színes ábrák, táblák, térképek.
ISBN 978-615-5766-73-2*

¹ Régész, történész, Közép-európai Egyetem, Történettudományi tanszék (Bécs-Budapest), laszlovj@gmail.com

tek, amelyek éppen kéznél voltak a szerzőnél, és különösebb szakmai kontroll nélkül is megjelenhettek, gyakran a közlegő kerek évszámú születésnap miatt. Az ilyen kötetekkel szemben megfogalmazott másik kritika (nehéz megtalálni ezeket) már kevésbé fontos az internetes keresők világában. A keresést pedig olyan segédeszközök is segítették, mint a történeti emlékkönyvek repertóriumai, amely az 1884 és 2004 között megjelent ilyen kötetek mutatók szerint rendezett tanulmányainak adatait tartalmazta (LAKATOS & PAKSA 2006). Így a jeles pályatársak köszöntésére született, nem ritkán valóban nagyon értékes közlések nem vesznek el a tudomány számára.

De miért is érdemes ezeket a leginkább tudománytörténeti megjegyzéseket leírni a Benkő Elek tiszteletére megjelent kötet kapcsán? Éppen azért, mert két olyan vonatkozása is van, amely kiemeli a szokásos *Festschriften* közül. Mindkettő szorosan kapcsolódik az ünnepelt személyéhez. Az egyik az itt megjelent írások színvonala. Benkő Elek tudományos munkásságáról mindenki tudja, hogy az önmagával szemben, valamint a szakmai elvárásokkal kapcsolatban felállított minőségi elveknek minden körülmények között meg akart felelni. Vonatkozik ez a kutatásra, a szakirodalmi ismeretekre és a közlések pontosságára is. Röviden szólva, addig nem jelentetünk meg valamit, amíg az nincs készen, amíg nem felel meg ezeknek az elemi kívánalmaknak. A mai „közléskényszeres” és „publikációt hajszoló” világban ez nem mindenki számára egyértelmű, de Benkő Elek esetében ez nem olyan probléma, amiben kompromisszumokat lehet kötni. És ugyanezt a mértékrendszert alkalmazta akkor is, amikor lektorként, bírálóként, szerkesztőként mások munkáját kellett megítélni. Éppen ezért a kötetben tanulmánnyal szereplő szerzők számára egyértelmű volt, hogy ebbe a kötetbe nem lehet „akármit” leadni, egy olyan írást, ami „éppen kéznél van”. Bármely tudományterületről érkezett a szerző, bármely generációhoz is tartozik, az írásokból ez mindenki számára egyértelművé válik.

A kötet másik jellegzetessége, és egyben az itt leírt gondolatok egy része, összefügg a középkori régészeti kutatás hazai helyzetével, amely – európai kitekintésben is – korai kezdetekkel rendelkezik és viszonylag hamar elismertté vált a régészetben belüli önálló szakterületként. Ugyanakkor más országokkal ellentétben ez nem jelentette azt, hogy létrejött volna egy olyan folyóirat vagy kiadványsorozat, amely kifejezetten ennek a korszaknak a régészetére fókuszál. Ezt a hiányt – többé-kevésbé – pótolták az időről-időre megrendezett konferenciák és az azokból kinövő kötetek azzal az igénnyel, hogy az egész tudományterületről valamennyire átfogó képet adjanak. Benkő Elek a hazai középkori régészet egyik legjelentősebb alakjaként nemcsak egyes szakterületek alapvető áttekintését végezte el (2002), vagy évtizedes munkával összefoglalta a középkori Magyarország egy történeti tájának minden vonatkozásra kiterjedő feldolgozását és elemzését (2012), hanem azt is fontos feladatának tartotta, hogy részt vegyen és aktívan hozzájáruljon a nagy összefoglaló kötetek létrejöttéhez. Szerkesztőként is közreműködött az egyik ilyen kötet megszületésében (BENKŐ & KOVÁCS 2010), de a középkori Magyarország központi régióját feldolgozó kutatási projekt és kötet (BENKŐ & OROSZ 2012) is ilyen vállalkozásnak tekinthető. A magyar középkori régészet kiemelkedő alakját, Holl Imrét köszöntő tematikus tanulmánykötet egyik szerkesztőjeként is hasonló feladatot vállalt magára (BENKŐ, KOVÁCS & OROSZ 2017; LASZLOVSZKY 2018).

Talán nem véletlen, hogy ha ilyen szemmel olvassuk a most bemutatott ünnepi tanulmánykötetet, akkor láthatjuk, hogy több írásban is felmerül az igény, hogy egyfajta tudományos helyzetképet vázoljon fel. Ezek közül biztosan kiemelkedik Bartosiewicz László írása, aki a középkor régészeti állatánának áttekintését végezte el a magyarországi kutatások hetven évét elemezve. A vizsgálat kezdő éve nem véletlen. Ez az ünnepelt születési éve, és egyben a megjelenési éve annak a tanulmánynak, amellyel Bökönyi Sándor lényegében megalapozta ezt a kutatási irányt hazánkban. De ugyanígy kutatástörténeti, interpretációs lehetőségek és megoldandó problémák állnak egy másik összefoglaló tanulmány középpontjában is. Langó Péter és Takács Miklós az Árpád-kori falusi temetők feltárását vizsgálják egy rokon tudományterület, a településrégészet nézőpontjából. Benkő Elek székely kutatásaiban ugyanígy összekapcsolódott ez a két kérdéskör, és együttes elemzésük, a sokszor töredékes írott források, sőt a legújabbban genetikai vizsgálatok bevonásával vezettek alapvetően új eredményekhez. A településrégészeti kutatások kapcsán Terei György az Árpád-kori, nagy méretű veremépületekkel foglalkozik, amellyel a korabeli falusias települések eltérő funkciójú építményeinek megértéséhez szolgáltat fontos adalékokat.

A hasonló összefoglaló kötetek másik jellemzője, amikor a „szomszédos” korszakok kutatói mutatnak be egy problémakört a mindkét korszakra jellemző, közös módszertani következtetéseket is felvázolva. Az ünnepi tanulmánykötet ebben a vonatkozásban is előremutató, még azokban az esetekben is, amikor kollégák, barátok vállalkoztak egy-egy tanulmány megírására. Kovács László általános megállapításokat fogalmaz meg a honfoglaláskori szállási temetők sokat vizsgált kérdése kapcsán, amely így szorosan kötődik az Árpád-kori temetkezések már említett tanulmányához. Szőke Béla Miklós és Vida Tivadar egy lelet-horizontot, illetve egy kiemelkedő fontosságú tárgyat elemeznek – mindkét esetben egy-egy korábbi időszak emlékeiként – a régészeti leletek között felvázolható kapcsolatrendszer problémáját is bemutatva, amely ugyancsak fontos módszertani és elméleti következtetésekre nyújt lehetőséget. Bálint Csanád egy problematikus emlékcsoport, a „kazár pénzverés” keretében tárgyalt érmek kapcsán vázolja fel a numizmatikai források és a régészeti interpretációk bonyolult rendszerét, újabb példáját adva a korokon átívelő módszertani és értelmezési lehetőségek számba vételének. És egy ilyen nagyívű munkából nem hiányozhatnak a korszakokat átívelő, a valódi kontinuitást elemző tanulmányok sem, mint például Fülöp Réka, Győri-Pórszász Anna, Révész László és Ritoók Ágnes írása, amely a 8–9. századi tárgytipusokról, viseleti szokásokról és azok továbbéléséről szól a 10–11. századi sírok leletanyagát vizsgálva. A korokon átívelő, hasonló tárgyakat elemző kutatások mintapéldáját ebben az esetben Bollók Ádám szolgáltatja, aki az avar kori és a magyar honfoglalás kori varázshagyomány háttéréhez a késő ókori csörgők példáját hívja segítségül a Keletrómai Birodalom levantei tartományaiból. Így válnak a régészeti leletek különféle vallási elképzelések vagy varázshagyományok megjelenítőjévé, ugyanúgy, ahogy Benkő Elek különböző fémtárgyakkal foglalkozó munkái is sok esetben a középkori vallásosság más-más rétegeit jelenítették meg (BENKŐ 2001; BENKŐ 2002; BENKŐ 2010a). Megjelenik egy olyan tanulmány is, amely a „felülről szomszédos” időszak kutatási kérdéseit vizsgálja, Gerelyes Ibolya az előképek problémájával foglalkozik, és a török hódoltság balkáni eredetű ékszeranyagát elemzi az oszmán művészet nézőpontjából.

A „szomszédos” társtudományok képviselői is rendszeres szerzői a bevezetőben említett összefoglaló munkáknak, és ebben az esetben is az ünnepelt irányában megnyilvánuló megbecsülés mellett ismét módszertani tanulságokat is ki lehet emelni, rámutatva ezek hatásaira a középkori régészet fejlődésében. A kötetben főként az írott források párhuzamos elemzése és a művészettörténeti megközelítések kaptak helyet. F. Romhányi Beatrix a kultuszok, kulturális régiók és hospesek kérdését elemzi ezúttal a 14. század elején összeírt plébániatemplomok védőszentjei alapján, elsősorban számszerűsítve őket, és vizsgálva a hozzájuk kapcsolható templomok térbeli elterjedését. Weisz Boglárka ugyancsak az írott források adatait hívja segítségül, amikor a középkori Magyar Királyság vásártereinek eltérő típusait mutatja be, amely kulcsfontosságú téma a középkori falvak, mezővárosok és kiváltságolt városok régészeti kutatói számára is. Ezt a kérdéskört Benkő Elek is vizsgálta településtörténeti és településszerkezetet is tárgyaló munkáiban (BENKŐ 1980; BENKŐ, DEMETER & SZÉKELY 1997; BENKŐ 2004). Sarbak Gábor középkori szövegek segítségével a pálosok harangjairól készített összeállítást – ezzel is tisztelve az előtt, ahogy az ünnepelt a magyar középkori harangok kutatását az európai vizsgálatok élvonalába emelte (BENKŐ 2002). A pálosok, az egyetlen magyar alapítású szerzetesrend erre vonatkozó adatai, különösen a rend saját történetét is feldolgozó korabeli források, az egyes példákon túlmutatva járulnak hozzá az utóbbi időben jelentős érdeklődést kiváltó kutatási irány, a „hangtájak” (*soundscape*) hazai megértéséhez. Benkő Elek munkásságának egy másik részére reflektál Zsoldos Attila, ugyancsak elsősorban a középkori szövegekre támaszkodva. Az ország közepén lezajlott harcok nem csupán a politikatörténet vagy a hadtörténet szempontjából fontosak, hanem azért is, mert ez a központi régió, a *Medium Regni*, hosszú idő óta a középkorkutatók érdeklődésének a középpontjában állt, és a kérdéskör legutolsó és legteljesebb bemutatása szintén az ünnepelt tudományos és tudományszervezői tevékenységének képezi fontos részét (BENKŐ & OROSZ 2012). A korszak művészettörténeti vizsgálatának fontos példája Lövei Pál írása, aki a keresztesek és a keresztábrázolások kapcsán fogalmazza meg fontos kutatási gondolatait a sírkövek gazdag világából hozva példát, de nem csupán azok értelmezéséről vagy művészeti értékéről írva, hanem a hozzájuk kapcsolódó tévhitekre koncentrálna. Egy-egy lelet vagy esettanulmány kapcsán az anyagi kultúra és a régészet kapcsolatrendszerét vizsgáló tanulmányok egyike Mészáros Orsolya és Fórizs István írása, amely

egy visegrádi késő középkori üvegműhely leletanyagán keresztül arra is példát ad, hogy az archeometriai vizsgálatok miként járulnak hozzá a lelőhely és az onnan előkerült emlékeanyag elemzéséhez, ezzel kiemelve az interdiszciplináris megközelítés fontosságát. Ez utóbbi a kötet több tanulmányára, és egyben Benkő Elek tudományos munkásságára is hangsúlyosan jellemző. Ennek legnyilvánvalóbb példája Jakab Gusztáv, Csengeri Erzsébet és Timár Gábor tanulmánya, amely a középkori vízgazdálkodás tanulságait elemzi. Mindhárman – különböző tudományágak képviselőjeként – eltérő szempontrendszert hoznak az áttekintésbe, mégis olyan közös nyelvet találnak meg, amely elengedhetetlen a környezettörténet és a környezetrégészet világában. Ez ismét példa egy olyan kutatási témára, amely fontos szerepet kapott Benkő Elek munkásságában és egy nagyszabású, sok szakterületet magába foglaló kutatási programban, valamint az ezt bemutató nagyszabású tematikus publikációban (BENKŐ & ZATYKÓ 2021). Ugyanehhez az interdiszciplináris megközelítéshez tartozik Gál Erika cikke, aki a csókakői vár ásatásán előkerült állatsontleletről kiindulva bővítette a keselyűkre vonatkozó ismereteinket. A csókakői vár kutatásáról ír Hatházi Gábor és Kovács Gyöngyi két időszak, a Zsigmond-kor és az oszmán-török hódoltság korának csempés és szemes kályháinak reprezentációs kérdéseit elemezve egy olyan leletanyag segítségével, amely mindig is fontos szerepet kapott az anyagi kultúra vizsgálatában. Vizi Márta feldolgozása egy másik erősített hely, az ozorai várkastély színes mázas kályhacsempéiről szól. E két cikk témaválasztása ezúttal sem véletlen, hiszen ez a fontos tárgycsoport az ünnepezt tudományos munkásságában is hangsúlyosan megjelent (BENKŐ 1984).

A fémleletek leglátványosabb körének elemzése, ahogy erről már esett szó, különleges helyet foglal el Benkő Elek kutatásaiban. Legyen szó akár a legnagyobb méretű emlékekről, a középkori bronzművesség csúcstermékéről, a harangokról, vagy a legapróbb, sokszor a korábbi elemzésekben elsikkadó leletekről, a zarándokjelvényekről. Ezekben a témákban is a középkori régészet hazai kutatásában alapvető és úttörő munkákat köszönhetünk az itt bemutatott kötet címzettjének. K. Németh András és Varga Máté az „apróságok” fontos kutatási lehetőségeit mutatják be a nürnbergi csengők és egy újabb zarándokjelvény-lelet segítségével, jól illusztrálva azt, hogy ezek a kicsiny tárgyak milyen fontos középkori kapcsolatrendszerek bizonyítékai, mivel a tárgyak mozgása mellett az emberek mobilitására is felhívják a figyelmet. A korszak kiemelkedően fontos, komplex kapcsolatrendszereinek bizonyítékai kerülnek napvilágra a középkori szerzetesrendek épületeinek, a kolostoroknak a vizsgálata során. Benkő Elek hosszú idő óta dolgozik a középkori Magyarország egyik legfontosabb egyházi intézményének, a pilisszentkereszti királyi alapítású ciszterci kolostor ásatási anyagának elemzésén. Berta Adrián, Ekrik Ákos és Kovács Bianka Gina tanulmánya erre is utal az ábrahám ciszterci apátság roncsolásmentes régészeti kutatása kapcsán. Ez azért is fontos módszertani szempontból, mert a pilisszentkereszti újabb vizsgálatokban is kiemelt jelentősége volt a Benkő Elek által kezdeményezett geofizikai felméréseknek (BENKŐ 2010b). A középkori kolostorok régészeti kutatása egy másik tanulmányban is megjelenik, ismételten felhívva figyelmünket a különleges fémleletek és a szerzetesi közösségek kapcsolatrendszerére. A régészeti feltárások felszínre hozzák az elpusztult kolostorok emlékeit, és szakszerű feldolgozásuk, művészettörténeti elemzésük a tágabb viszonyrendszert is megjelenítik. Rosta Szabolcs pétermonostori ásatásai és Rácz Bernát elemzése egy minden tekintetben szenzációs ottani lelet kapcsán rávilágít arra, hogy a korábban már többek által elemezett Limoges-i liturgikus tárgyak mellett számolnunk kell a Maas-vidék hatásával is, mégpedig egy olyan időszakban, amikor is annak kiemelkedő jelentősége volt a kontinens egyházművészetében.

Végül érdemes szót ejteni azokról a tanulmányokról, amelyek Benkő Elek szakmai indulásához, a szülőföldhöz kapcsolódnak. Munkásságában ugyanis mindig ott vannak az erdélyi gyökerek, az ottani nagyon sötét történelmi időszakban végzett saját kutatások, valamint az azokból kinövő sok-sok publikáció. Sófalvi András, a Romániában dolgozó és a középkori Magyarország emlékeit kutatók egy újabb generációjának tagja, egy Árpád-kori rotunda maradványainak bemutatásával járul hozzá ahhoz, hogy Benkő Elek munkásságának ezen szelete se maradjon reflexiók nélkül a kötetben. Utalva ezzel arra is, hogy egy, még önmagában annyira nem is különösnek látszó építészeti emlék miként járul hozzá ahhoz, hogy egy szélesebb körű topográfiai munka segítségével akár egy tájegység középkori történetét is fel lehessen vázolni. Ahogy erre ugyancsak Benkő Elek mutatott példát egy korai munkájában (BENKŐ 1992).

Befejezésképpen említendő egy történeti tanulmány, Oborni Teréz írása Báthory István bécsi diplomáciai küldetéseiről és fogságáról, amely nem sorolható az egész kötetben szinte mindenhol megfogható középkori régészeti és ahhoz kapcsolódó módszertani vonulathoz. Ebben a szerző saját kutatásaiból egy olyan szeletet választ ki, amely nem közvetlen módon kapcsolódik az ünnepektől közismert személyes és szakmai kötődéseihez. Viszont egy olyan világot idéz meg, amely a családi háttér révén is fontos szerepet kapott az ünnepektől világhatásának kialakításában. Ez a különösen gazdag kötet, amely sok vonatkozásban túllép az ünnepi tanulmánykötetek megszokott tartalmán, ezzel a tanulmánnyal lett teljes, éppen azáltal, hogy megjeleníti egy könyvkiadási tradíció legjobb elemeit, és azért is, mert ezzel váltak teljessé „*A tudománynak gazdag ágai...*”. És ezzel együtt a középkori régészet egy újabb összefoglaló munkájával is gazdagodtunk.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Benkő, E. (1980). A középkori Nyársapát. *Studia Comitatus* 9, 315–424.

Benkő, E. (1984). *Székykeresztúri kályhacsempék. 15–17. század.* (grafika: Ughy István). Bukarest: Kriterion.

Benkő, E. (1992). *A középkori Keresztúr-szék régészeti topográfiája.* *Varia archaeologica Hungarica* 5. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.

Benkő, E. (2001). Középkori zarándokjelvények erdélyi harangokon. *Korunk* 7. 38–45.

Benkő, E. (2002). *Erdély középkori harangjai és bronz keresztelőmedencéi.* Budapest: Teleki László Alapítvány, Kolozsvár: Polis Könyvkiadó.

Benkő, E. (2004). Kolozsvár magyar külvárosa a középkorban: *A Kolozsvárba olvadt Szentpéter falu emlékei.* *Erdélyi Tudományos Füzetek* 248. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület.

Benkő, E. (2010a). Fémfeldolgozás a középkorban. In Benkő, E. & Kovács, Gy. (eds), *A középkor és a kora újkor régészete Magyarországon II.* Budapest: MTA Régészeti Intézet, 691–708.

Benkő, E. (2010b). A pilisi ciszterci monostor geofizikai kutatása. In Benkő, E. & Kovács, Gy. (eds), *A középkor és a kora újkor régészete Magyarországon II.* Budapest: MTA Régészeti Intézet, 401–419.

Benkő, E. (2012). *A középkori Székelyföld 1–2.* Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézet.

Benkő, E., Demeter, I. & Székely, A. (szerk.) (1997). *Középkori mezőváros a Székelyföldön.* *Erdélyi Tudományos Füzetek* 223. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület.

Benkő, E. & Kovács, Gy. (szerk.) (2010). *A középkor és a kora újkor régészete Magyarországon (Archaeology of the Middle Ages and the Early Modern Period in Hungary) 1–2.* Budapest: MTA Régészeti Intézet.

Benkő, E., Kovács, Gy. & Orosz, K. (szerk.) (2017). *Mesterségek és műhelyek a középkori és kora újkor Magyarországon. Tanulmányok Holl Imre emlékére (Crafts and Workshops in Hungary during the Middle Ages and the Early Modern Period. Studies in Memory of Imre Holl).* Budapest: MTA BTK Régészeti Intézet / Archaeolingua.

Laszlovszky József • A magyarországi középkori régészet egy új összefoglalása...

Benkő, E. & Orosz, K. (szerk.) (2012). *In medio regni Hungariae. Régészeti, művészettörténeti és történeti kutatások „az ország közepén”* (Archaeological, art historical, and historical researches ‘in the middle of the kingdom’). Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézet.

Benkő, E. & Zatykó, Cs. (szerk.) (2021). *A Kárpát-medence környezettörténete a középkorban és a kora újkorban* (Environmental history of the medieval and early modern Carpathian Basin) Budapest: Archaeolingua.

H. Balázs, É., Fügedi, E. & Maksay, Z. (szerk.) (1984). Mályusz Elemér emlékkönyv. *Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Lakatos, B. & Paksa, R. (szerk.) (2006). *Történeti emlékkönyvek repertórium*. Magyar tudósok és tanárok tiszteletére megjelent emlékkönyvek és emlékszámok történeti vonatkozású tanulmányainak válogatott jegyzéke (1884–2004). Történeti adattárak és bibliográfiák I. Budapest: ELTE Közép- és Kora Újkori Magyar Történeti Tanszék.

Laszlovszky, J. (2018). Holl Imre munkássága és hatása a magyar középkori és kora újkori régészetre. *Magyar Régészet* 7(2), 1–9. https://files.archaeolingua.hu/2018NY/Upload/Laszlovszky_H18NY2.pdf